

ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

У статті запропоновано інформаційну систему моніторингу продовольчої безпеки як ефективний інструмент проведення стратегічного аналізу та формування необхідної аналітичної бази для розробки стратегії продовольчої безпеки. Представлено структуру запропонованої інформаційної системи. Визначено суб'єкти інформаційного забезпечення для проведення моніторингу продовольчої безпеки держави у автоматизованому режимі, та користувачів інформаційної системи.

Ключові слова: інформаційна система, моніторинг, продовольча безпека

A. D. MOSTOVA

Alfred Nobel University

INFORMATIONAL FOOD SECURITY MONITORING SYSTEM

The food security monitoring information system as an effective tool for strategic analysis and the formation of the necessary analytical framework for the development of a food security strategy is proposed. The structure of the proposed information system is presented. The subjects of information support for monitoring the food security of the state in the automated mode and the users of the information system have been identified.

Keywords: information system, monitoring, food security

Постановка проблеми. Гарантування продовольчої безпеки державою є стратегічним завданням, від комплексного вирішення якого залежить рівень та якість життя населення. Для ефективної розробки та реалізації стратегії продовольчої безпеки необхідна узгодженість учасників системи забезпечення продовольчої безпеки (державні органи влади і управління, відповідальні установи і організації, підприємства аграрного сектору і харчової промисловості, ринкові посередники, населення), ефективна організаційна та інформаційна взаємодія між ними. Оцінка стану продовольчої безпеки, результативності стратегічних заходів і інструментів її забезпечення, а також своєчасне реагування на виклики і загрози потребує моніторингу.

Існуюча на сьогодні система моніторингу продовольчої безпеки в Україні характеризується достатньо сформованою на законодавчому рівні методичною

та статистичною базою. Зокрема, Проект Закону України «Про продовольчу безпеку України» від 28.04.2011 № 8370-1 містить статтю, присвячену моніторингу продовольчої безпеки. На державному рівні розроблені основні індикатори продовольчої безпеки та методичні рекомендації з їх розрахунку [1-3]. Необхідні дані для обчислення індикаторів, аналізу та подальшої інтерпретації результатів надаються Державною службою статистики України. Консолідацію інформації та проведення аналітичних розрахунків забезпечує Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (далі - Міністерство).

Проте, на сьогодні досі не сформовано єдиної інформаційної системи, яка б змогла консолідувати вхідні та вихідні інформаційні потоки в ході моніторингу продовольчої безпеки, організувати взаємоузгоджену роботу всіх учасників системи забезпечення продовольчої безпеки та систематизувати та оптимізувати державні інформаційні ресурси. Наявність подібної інформаційної системи дозволить не тільки об'єктивно оцінювати стан продовольчої безпеки у звітному періоді, а й формувати стратегічні плани і прогнози, своєчасно реагувати на можливі загрози продовольчій безпеці та здійснювати коригувальні заходи для протидії факторам негативного впливу на продовольчу безпеку. Тому актуальним науковим та практичним завданням є вдосконалення інформаційно-аналітичної та методичної бази моніторингу продовольчої безпеки шляхом впровадження інформаційної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методичні рекомендації оцінки індикаторів продовольчої безпеки України та їх нормативні значення затверджені нормативно-правовими актами. Методичні аспекти діагностики продовольчої безпеки держави представлені у працях авторів О.В. Вараксіної [9], В.І. Власова [5], О.І. Гойчук [6], П. Саблука [7], О.Л. Кардаш [13], В.Д. Малигіної [8] та інших.

Наукові підходи до інформаційно-аналітичного забезпечення оцінки загроз продовольчої безпеки досліджували такі науковці, як З.К. Бондар [4], М.М. Бабич [12]. Необхідність функціонування системи моніторингу продовольчої безпеки регіону обґрунтовує у своєму дослідженні В.Ф. Проскура [10]

Таким чином, сучасні нормативно-правові акти та фундаментальні наукові праці містять показники, індикатори, методичні рекомендації з їх розрахунку та

інтерпретації. Проте, дослідження питань моніторингу продовольчої безпеки потребує подальших досліджень, методичних та практичних розробок. Необхідно застосування сучасних інформаційних технологій для збору, аналізу інформації та формування відповідних аналітичних звітів, прогнозів та рекомендацій щодо розробки стратегії продовольчої безпеки держави та її реалізації.

Постановка завдання. Метою статті є розвиток методичних та практичних засад моніторингу продовольчої безпеки та обґрунтування необхідності розробки і впровадження інформаційної системи.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Проекту Закону України «Про продовольчу безпеку України» від 28.04.2011 № 8370-1, передбачається проведення моніторингу та інформаційного забезпечення формування продовольчої безпеки [1]. Згідно із вказаним законопроектом, моніторинг продовольчої безпеки - комплексна система спостережень, збору, обробки, систематизації та аналізу інформації щодо виробництва, управління запасами і постачання продовольства, якості і безпеки харчових продуктів, споживання продовольства та харчування населення [1].

Основними завданнями моніторингу продовольчої безпеки є:

- забезпечення оперативної оцінки поточного стану продовольчої безпеки;
- виявлення проблем у сфері продовольчої безпеки;
- оцінка існуючих і прогнозованих ризиків та загроз продовольчій безпеці;
- прогнозування стану продовольчої безпеки;
- інформаційно-аналітична підтримка заходів щодо формування продовольчої безпеки.

Моніторинг здійснюється на загальнодержавному та регіональному рівні за визначеними індикаторами продовольчої безпеки.

Моніторинг продовольчої безпеки здійснюється міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади в межах їх повноважень. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, що формує та забезпечує реалізацію державної аграрної політики у сфері сільського господарства та гарантування продовольчої безпеки держави, узагальнює результати моніторингу та щороку оприлюднює їх в засобах масової інформації.

Гарантування продовольчої безпеки держави забезпечується відповідальними органами державної влади і управління, установ і організацій та інших суб'єктів, які здійснюють формування інформаційно-аналітичної бази для виявлення загроз, оцінки та моніторингу стану продовольчої безпеки та прийняття стратегічних управлінських рішень на основі результатів моніторингу. Ефективна взаємодія вказаних учасників потребує своєчасного забезпечення інформацією для аналізу і оцінки стану продовольчої безпеки та загроз на основі системи показників, формування аналітичних звітів, необхідних для розробки подальших планів і прогнозів продовольчої безпеки на державному та регіональному рівнях.

Таким чином, доцільно запропонувати розробку інформаційної системи моніторингу продовольчої безпеки, яка функціонально автоматизує процес збору, введення вхідних даних, аналізу, формування аналітичних звітів, зберігання результатів і надання оперативного доступу до інформації.

Інформаційна система моніторингу продовольчої безпеки має вирішувати наступні завдання:

- автоматизація процедури збору і обробки інформації про стан продовольчої безпеки, уніфікація показників і індикаторів оцінки на рівні держави та регіонів;
- обґрунтування вимог до вхідних даних, наданих відповідними суб'єктами інформаційного забезпечення моніторингу продовольчої безпеки, необхідних для розрахунку показників, що характеризують стан продовольчої безпеки, та формування аналітичних звітів;
- програмно-технічна реалізація моніторингу національної продовольчої безпеки відповідно до декількох методик оцінки;
- забезпечення користувачів своєчасною інформацією про стан продовольчої безпеки на рівні держави та регіонів для своєчасного виявлення і попередження загроз, розробки стратегічних планів і прогнозів, прийняття оперативних управлінських рішень у разі погіршення ситуації;
- формування актуальних аналітичних звітів за результатами моніторингу та надання їх користувачам в електронному вигляді;
- фізичний та правовий захист даних та інформаційна безпека.

Головна ціль запропонованого проекту полягає у створенні практичних інструментів інформаційної підтримки моніторингу продовольчої безпеки,

розробки і реалізації стратегії продовольчої безпеки держави та регіональних програм продовольчої безпеки, обґрунтування стратегічних напрямів і механізмів забезпечення продовольчої безпеки на всіх рівнях.

Замовником розробки інформаційної системи та координатором проекту може бути Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, оскільки на нього покладено завдання формування механізмів і інструментів регулювання функціонування продовольчого ринку, стратегії, програм і прогнозів продовольчої безпеки.

Консолідація, обробка і аналіз інформації можуть здійснюватися відповідальними структурними підрозділами Міністерства. У структурі Департаменту сільського господарства Міністерства можна запропонувати створити структурний підрозділ - відділ розробки і реалізації стратегії продовольчої безпеки. До функцій та обов'язків відділу доцільно віднести формування і реалізації стратегії продовольчої безпеки, проведення підготовчих заходів з планування, а також моніторингу і контролю результатів стратегії. Даний відділ може бути оператором інформаційної системи моніторингу продовольчої безпеки.

Розробником технічного завдання на проектування інформаційної системи повинен бути відділ розробки і реалізації стратегії продовольчої безпеки, замовником - Міністерство, а розробку і впровадження інформаційної системи може здійснювати Департамент розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, документообігу та електронних сервісів Міністерства.

У проекті доцільно прийняти участь також іншим органам державного управління, установам, організаціям, які беруть участь у формуванні інформаційно-аналітичної бази оцінки і моніторингу продовольчої безпеки, обґрунтуванні порядку та вимог до форм надання вхідної інформації для проведення розрахунків, проміжних та фінальних звітів, наприклад, Державна служба статистики України, Державна митна служба України, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, департаменти агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій.

Пропонуються наступні етапи створення інформаційної системи моніторингу продовольчої безпеки як нової державної інформаційної системи:

- Розробка концепції створення інформаційної системи моніторингу продовольчої безпеки та її затвердження в установленому порядку;

- Забезпечення фінансування проекту;
- Формування технічних вимог до функцій інформаційної системи моніторингу продовольчої безпеки і її компонентів;
- Проведення конкурсних процедур;
- Створення програмно-технічного комплексу інформаційної системи моніторингу продовольчої безпеки;
- Проектування і розробка інформаційної системи моніторингу продовольчої безпеки;
- Перенесення накопичених даних з діючої бази Державної служби статистики до інформаційної системи моніторингу продовольчої безпеки;
- Впровадження інформаційної системи моніторингу продовольчої безпеки;
- Забезпечення технічної підтримки та супроводу інформаційної системи моніторингу продовольчої безпеки.

Структуру проекту запропонованої інформаційної системи моніторингу продовольчої безпеки представлено на рис. 1.

Відповідно до наведеної схеми, пропонується сформувати логічну структуру інформаційної системи трьох рівнів з відповідними базами даних та програмними модулями.

Перший рівень - суб'єкти інформаційного забезпечення для проведення моніторингу продовольчої безпеки держави у автоматизованому режимі, зокрема, Державна служба статистики України, Державна митна служба України, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Департаменти агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій. Основним завданням вказаних суб'єктів є забезпечення надання вхідних даних, необхідних для розрахунку індикаторів та показників продовольчої безпеки і їх подальшого безперервного моніторингу протягом періоду реалізації стратегії відповідно до розробленого календарного плану-графіку.

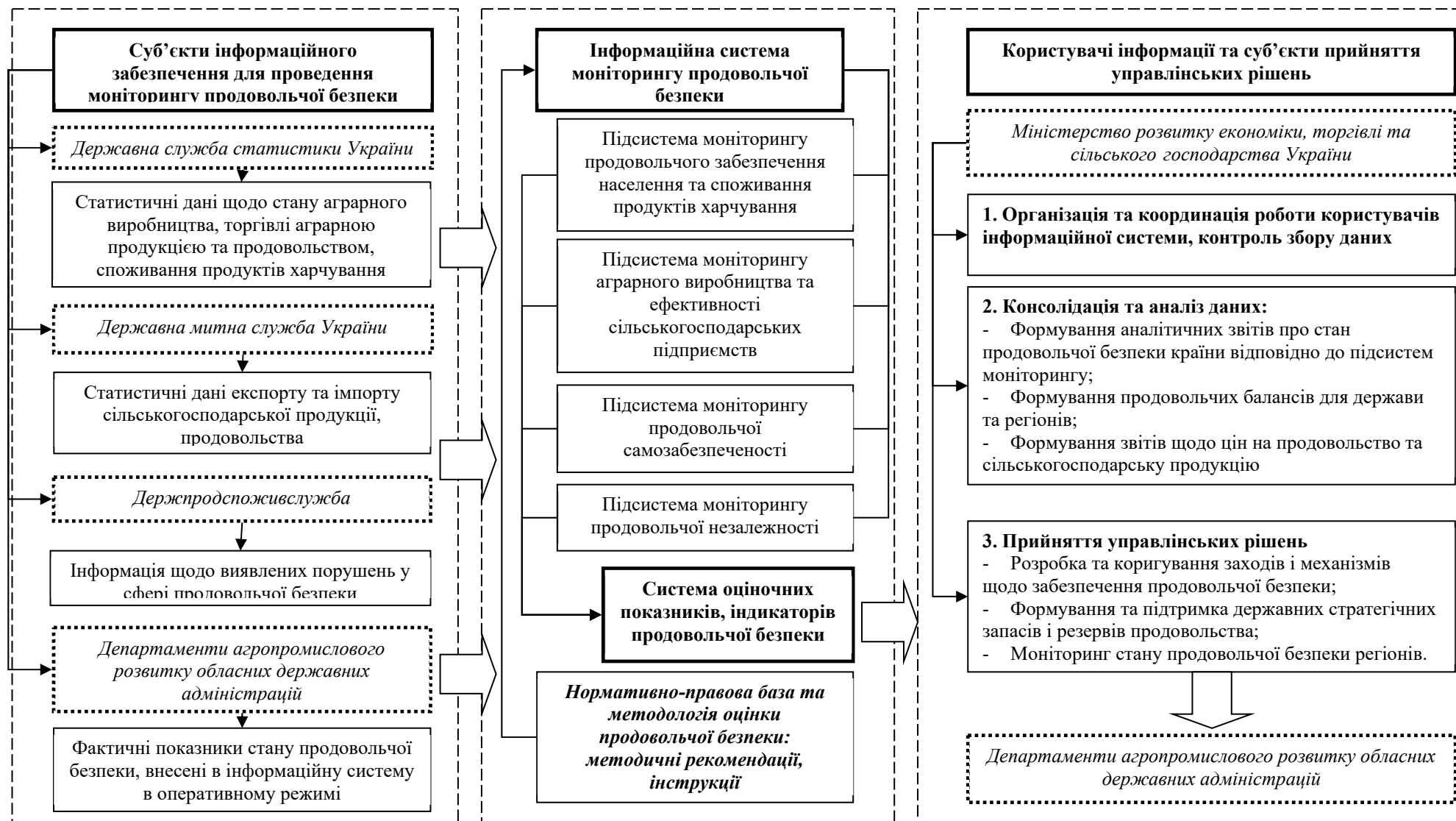

Рис. 1. Інформаційна система моніторингу продовольчої безпеки

Вхідними даними для проведення моніторингу та обґрунтування у подальшому основних стратегічних напрямів та пріоритетів забезпечення продовольчої безпеки є статистичні показники, на основі яких проводиться оцінка стану продовольчої безпеки. Державна служба статистики України надає статистичні дані щодо стану аграрного виробництва, торгівлі аграрною продукцією та продовольством, споживання продуктів харчування. Державна митна служба України забезпечує статистичними даними щодо експорту та імпорту сільськогосподарської продукції та продовольства. Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів інформує щодо виявлених порушень у сфері забезпечення якості продовольства. Департаменти агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій в оперативному режимі надають інформацію по фактичним показникам стану продовольчої безпеки шляхом внесення їх в інформаційну систему.

Відповідальні структурні підрозділи департаментів агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій забезпечують внесення фактичних даних показників і індикаторів продовольчої безпеки в інформаційну систему для їх подальшої консолідації.

Результати моніторингу індикаторів і показників поточного стану продовольчої безпеки регіонів мають вноситися в інформаційну систему в оперативному режимі відповідальними підрозділами вказаних суб'єктів інформаційного забезпечення відповідно до розробленого календарного плану-графіку виконання робіт із моніторингу, що має бути розміщено у додатку до стратегії продовольчої безпеки держави.

Необхідна для оцінки, аналізу та моніторингу інформація має надаватися в автоматизованому режимі за відповідними регламентами Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України.

Другий рівень - інформаційна система моніторингу продовольчої безпеки, яку пропонується спроектувати у вигляді логічної структури для вирішення задач: моніторингу продовольчого забезпечення населення та споживання продуктів харчування, виробництва та ефективності сільськогосподарських підприємств, моніторингу продовольчої самозабезпеченості, моніторингу продовольчої незалежності.

На рис. 2 показано архітектуру програмного рішення, яка включає функціональні комплекси задач, прикладні підсистеми та програмно-технологічні інструменти моніторингу та стратегічного планування.

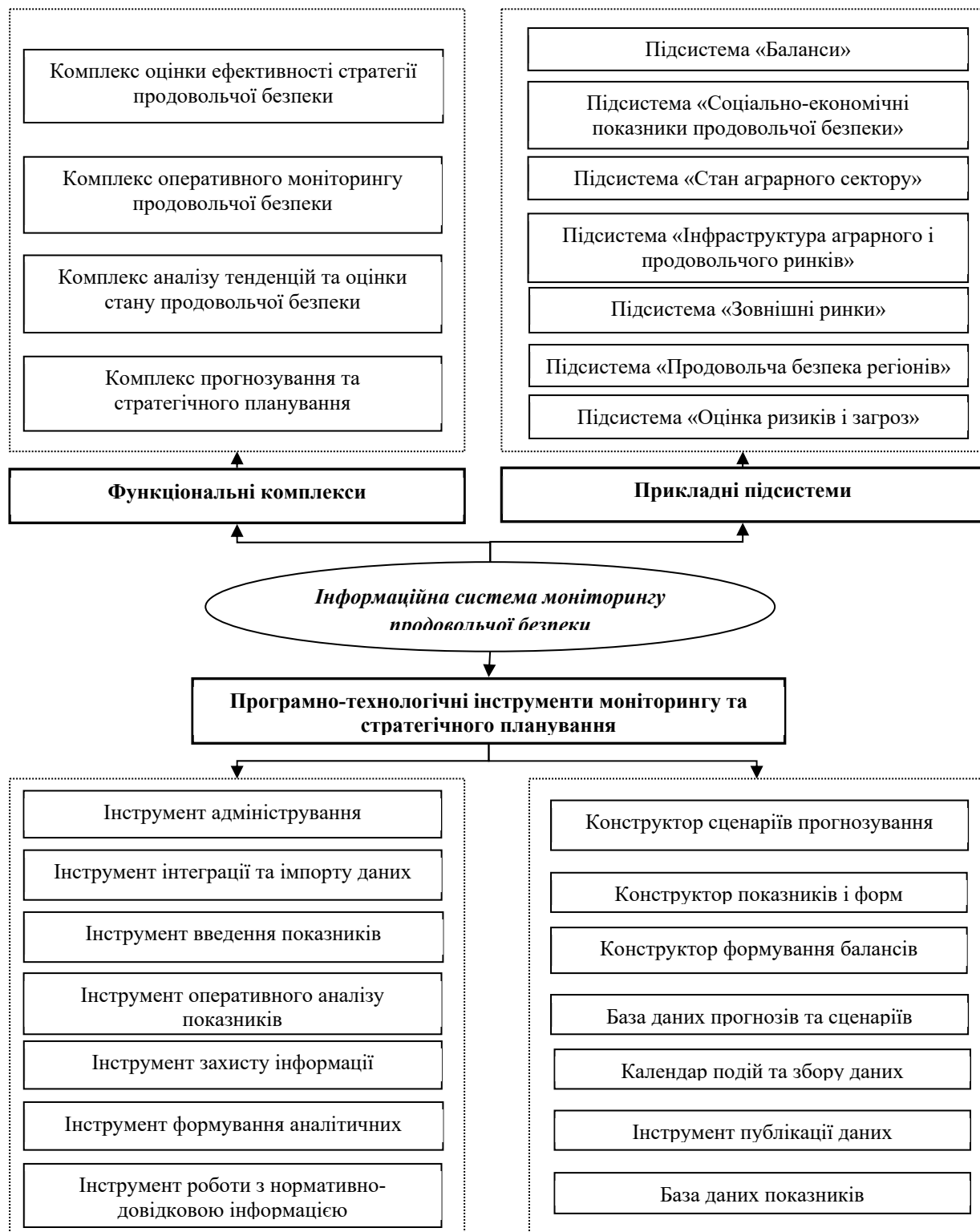

Рис. 2. Архітектура програмного рішення інформаційної системи моніторингу продовольчої безпеки

Нормативно-правова база та методологія оцінки продовольчої безпеки у інформаційній системі моніторингу має бути в оцифрованому вигляді, та містити методичні рекомендації, інструкції тощо. Нормативно-правова та методична база для розрахунку показників стану продовольчої безпеки представлена основними загальнодержавними методиками (Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 року N 1277 [2], Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки від 05.12.2007 № 1379 «Деякі питання продовольчої безпеки» [3], Проект Закону України «Про продовольчу безпеку України» № 8370-1) [1], а також окремими авторськими методиками [4, 5, 6, 7, 10, 11]. Інформаційна база оцінки продовольчої безпеки включає статистичні дані, зокрема, показники реалізації продукції сільського господарства підприємствами та господарствами населення, стану рослинництва і тваринництва, надходження продукції сільського господарства на переробні підприємства, доходів і витрат домогосподарств, споживання продуктів харчування в домогосподарствах, ринкових цін тощо; а також дані Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, аналітичних і консалтингових агентств, зокрема, баланси попиту і пропозиції сільськогосподарської продукції та продовольства, цін на сільськогосподарську продукцію та продовольство та інша інформація.

В результаті роботи інформаційної системи буде створена система оціночних показників, індикаторів продовольчої безпеки, що є основою для прийняття управлінських рішень.

Третій рівень - користувачі інформаційної системи моніторингу, а саме органи державного управління всіх рівнів, відповідальні за прийняття управлінських рішень та стратегічні заходи щодо гарантування продовольчої безпеки, в першу чергу, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, а також департаменти агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій.

Проведення моніторингу і контролю продовольчої безпеки держави здійснюється відділом розробки і реалізації стратегії продовольчої безпеки Міністерства, який на основі сформованих аналітичних звітів інформаційної системи щодо стану продовольчої безпеки в оперативному режимі формує відповідні висновки щодо загроз продовольчій безпеці, ефективності стратегічних заходів і обґрунтовує пропозиції щодо можливого їх коригування.

Моніторинг і контроль показників та індикаторів продовольчої безпеки згідно регіональних програм повинен проводитись Департаментами агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій. Відділ розробки і реалізації стратегії продовольчої безпеки Міністерства на основі результатів моніторингу здійснює коригування стратегічних заходів, інструментів та механізмів державної аграрної політики, цільових програм на державному рівні та погоджує їх зміну з керівництвом.

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України повинно реалізовувати наступні завдання в забезпеченні роботи інформаційної системи та прийняття рішень на основі результатів моніторингу продовольчої безпеки:

1. Організація та координація роботи користувачів інформаційної системи, контроль збору даних;
2. Консолідація та аналіз даних, що передбачає створення аналітичних звітів щодо стану продовольчої безпеки держави, складання продовольчих балансів для держави та регіонів, формування звітів щодо цін на продовольство та сільськогосподарську продукцію;
3. Прийняття управлінських рішень щодо розробки стратегічних заходів гарантування продовольчої безпеки та інструментів її забезпечення, а також коригування за необхідністю; формування та підтримки державних стратегічних запасів і резервів продовольства; проведення моніторингу стану продовольчої безпеки регіонів.

Доступ до інформаційної бази можливо надавати також торговим, сільськогосподарським, харчовим та переробним підприємствам, підприємствам ринкової інфраструктури. Надання інформації на даному рівні зацікавленим користувачам повинно здійснюватися при цьому в межах визначених прав доступу для окремого користувача.

Результатом проекту буде сформована інформаційно-аналітична база оцінки стану продовольчої безпеки, загроз і можливостей, сильних і слабких сторін, висновки за результатами аналізу щодо показників продовольчого забезпечення населення, розвитку аграрного сектору, сільськогосподарського виробництва та ефективності сільськогосподарських підприємств, продовольчого забезпечення населення та споживання продуктів харчування, продовольчої незалежності та самозабезпеченості. На основі інформаційно-

аналітичної бази пропонується розробити прогноз і стратегію продовольчої безпеки.

Таким чином, розробка інформаційної системи моніторингу продовольчої безпеки дозволить забезпечити користувачів всебічною, актуальною, своєчасною, об'єктивною інформацією про стан продовольчої безпеки держави, а також тенденції розвитку аграрного сектору, сільськогосподарського виробництва та ефективності сільськогосподарських підприємств, продовольчого забезпечення населення та споживання продуктів харчування, продовольчої незалежності та самозабезпеченості, сформувати технічну, інформаційну та методологічну основу для комплексного формування і аналізу показників продовольчої безпеки, розробити прогноз і стратегію продовольчої безпеки.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Організація ефективної взаємоузгодженої роботи учасників системи забезпечення продовольчої безпеки потребує формування єдиної інформаційної системи, яка б змогла консолідувати вхідні та вихідні інформаційні потоки в ході моніторингу продовольчої безпеки та створити інформаційно-аналітичну базу для прийняття стратегічних управлінських рішень. Для вирішення поставленого завдання запропоновано розробити інформаційну систему моніторингу продовольчої безпеки, що дозволить систематизувати та оптимізувати державні інформаційні ресурси, своєчасно отримувати інформацію для аналізу і оцінки стану продовольчої безпеки із різних джерел, об'єктивно оцінювати стан продовольчої безпеки у звітному періоді, формувати аналітичні звіти, стратегічні плани і прогнози, оперативно реагувати на можливі загрози продовольчій безпеці та здійснювати коригувальні заходи для протидії факторам негативного впливу на продовольчу безпеку.

Функціями інформаційної системи повинні бути збір та консолідація вхідних даних, аналіз, формування аналітичних звітів, зберігання результатів і надання оперативного доступу до інформації. Запропонована інформаційна система дозволить сформувати інформаційно-аналітичну основу для комплексного оцінювання, аналізу і моніторингу показників продовольчої безпеки, розробки і реалізації стратегії продовольчої безпеки держави та регіональних програм продовольчої безпеки, обґрунтування стратегічних напрямів і механізмів забезпечення продовольчої безпеки на всіх рівнях,

формування механізмів і інструментів регулювання функціонування продовольчого ринку, стратегії, програм і прогнозів продовольчої безпеки

Література

1. Проект Закону України «Про продовольчу безпеку України» від 28.04.2011 № 8370-1. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01A.html
2. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 № 1379 «Деякі питання продовольчої безпеки» (Редакція від 21.10.2011). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-п>
3. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10. 2013 № 1277. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsi>
4. Бондар З.К. Призначення, структура та зміст паспорту загроз продовольчій безпеці України / З.К. Бондар // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 16. – С. 80-84.
5. Власов В.І. Методичні підходи щодо оцінки продовольчої безпеки країни / В.І Власов, В.П. Саблук, М.А. Лисак // Економіка АПК. – 2009. - №8. – С. 43-45.
6. Гойчук О.І. Критерії продовольчої безпеки // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2004. – № 1. – С. 42-44.
7. Саблук П.Т. Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України в ХХІ столітті. – К.: ІАЕ, 2001. – 93 с.
8. Малигіна В.Д. Методологія забезпечення продовольчої безпеки країни: монографія / Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. І. Туган-Барановського. – Донецьк: НОУЛІДЖ, 2011. – 471 с.
9. Вараксіна О.В. Формування організаційно-економічного механізму продовольчої безпеки України: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.03 "Економіка та управління національним господарством". – Полтава, 2016. – 20 с.

10. Проскура В.Ф. Формування системи моніторингу продовольчої безпеки регіону / В.Ф. Проскура // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – 2015. – Вип. 3(2). – С. 63-67.

11. Мостова А.Д. Удосконалення методичного забезпечення аналізу стану продовольчої безпеки країни / А.Д. Мостова // Економіка та держава. 2017. – № 10. – С. 42-47.

12. Бабич М.М. Моніторинг та інформаційне забезпечення процесів формування продовольчої безпеки / М.М. Бабич // Економіка та держава. –2017. – № 2. – С. 32-36.

13. Кардаш О.Л. Сучасне методичне забезпечення оцінювання продовольчої безпеки України / О.Л. Кардаш // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2015. – № 5(1). – С. 194-199.

References

1. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro prodovolchu bezpeku Ukrainy» vid 28.04.2011 № 8370-1. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF6GI01A.html
2. Metodyka vyznachennia osnovnykh indyktoriv prodovolchoi bezpeky, zatverdzhena postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05.12.2007 № 1379 «Deiaki pytannia prodovolchoi bezpeky» (Redaktsiia vid 21.10.2011). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-p>
3. Metodychni rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy, zatverdzeni Nakazom Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy vid 29.10. 2013 № 1277. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodychniRekomendatsi>
4. Bondar Z.K. Pryznachennia, struktura ta zmist pasportu zahroz prodovolchii bezpetsi Ukrainy / Z.K. Bondar // Investytsii: praktyka ta dosvid. – 2016. – № 16. – S. 80-84.
5. Vlasov V.I. Metodychni pidkhody shchodo otsinky prodovolchoi bezpeky krainy / V.I Vlasov, V.P. Sabluk, M.A. Lysak // Ekonomika APK. – 2009. - №8. – S. 43-45.
6. Hoichuk O.I. Kryterii prodovolchoi bezpeky // Visnyk Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii. – 2004. – № 1. – S. 42-44.
7. Sabluk P.T. Nova ekonomichna paradyhma formuvannia stratehii natsionalnoi prodovolchoi bezpeky Ukrainy v KhKhI stolitti. – K.: IAE, 2001. – 93 s.
8. Malyhina V.D. Metodolohiia zabezpechennia prodovolchoi bezpeky krainy: monohrafiia / Donets. nats. un-t ekonomiky i torhivli im. M. I. Tuhon-Baranovskoho. – Donetsk: NOULIDZh, 2011. – 471 s.
9. Varaksina O.V. Formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu prodovolchoi bezpeky Ukrainy: avtoref. dys. kand. ekon. nauk: 08.00.03 "Ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvom". – Poltava, 2016. – 20 s.

10. Proskura V.F. Formuvannia systemy monitorynhu prodovolchoi bezpeky rehionu / V.F. Proskura // Visnyk Kremenchutskoho natsionalnoho universytetu imeni Mykhaila Ostrohradskoho. – 2015. – Vyp. 3(2). – S. 63-67.
11. Mostova A.D. Udoskonalennia metodychnoho zabezpechennia analizu stanu prodovolchoi bezpeky krainy / A.D. Mostova // Ekonomika ta derzhava. 2017. – № 10. – S. 42-47.
12. Babykh M.M. Monitorynh ta informatsiine zabezpechennia protsesiv formuvannia prodovolchoi bezpeky / M.M. Babykh // Ekonomika ta derzhava. –2017. – № 2. – S. 32-36.
13. Kardash O.L. Suchasne metodychne zabezpechennia otsiniuvannia prodovolchoi bezpeky Ukrainy / O.L. Kardash // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky. – 2015. – № 5(1). – S. 194-199.